

#REAGIRAJ

**ELEKTRONIČKO
SEKSUALNO NASILJE
NAD I MEĐU DJECOM
I MLADIMA**

Ministarstvo za demografiju,
obitelj, mlade i socijalnu
politiku

Ova brošura je izrađena u okviru projekta #sherajmoodgovorno kojeg financijski podržava Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autorica i nužno ne izražava stajalište donatora.

#REAGIRAJ

**ELEKTRONIČKO
SEKSUALNO NASILJE
NAD I MEĐU DJECOM
I MLADIMA**

Autorice brošure

Kristina Mihaljević, mag. paed. soc.
Josipa Tukara Komljenović, mag. soc.

Uredile

dr. sc. Maja Mamula
prof. soc. pedagogije Maja Vukmanić Rajter

Izdaje

Ženska soba - Centar za seksualna prava
Maksimirska 51a, 10 000 Zagreb
tel: +385 1 6119 174 / fax: +385 1 6119 175
zenska.soba@zenskasoba.hr
www.zenskasoba.hr

Lektura

Luiza Katica Bouharaoua

Dizajn

Petra Drožđan - Kranjčec

Tisak

HORVAT - TISAK d.o.o.

ISBN

978-953-7505-18-9

Publikacija je nastala u sklopu projekta *#sherajmoodgovorno*.

Nositeljica projekta je Ženska soba – Centar za seksualna prava, a partneri na projektu su Ekonomska i turistička škola Daruvar, Srednja škola Novska i Prva gimnazija Zagreb.

Ministarstvo za demografiju,
obitelj, mlade i socijalnu
politiku

ženska soba
women's room

SREDNJA ŠKOLA
NOVSKA

PRVA
GIMNAZIJA

Ova brošura je izrađena u okviru projekta *#sherajmoodgovorno* kojeg financijski podržava Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost autorica i nužno ne izražava stajalište donatora.

SADRŽAJ

1.	UVOD	6
2.	ELEKTRONIČKO NASILJE NAD I MEĐU DJECOM I MLADIMA	8
3.	SEKSUALNO NASILJE	13
3.1.	Elektroničko seksualno nasilje	15
4.	INDIKATORI ELEKTRONIČKOG NASILJA I ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA	20
5.	POSLEDICE ELEKTRONIČKOG NASILJA I ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA	22
6.	SAVJETI DJECI I MLADIMA ZA SIGURNO KORIŠTENJE INTERNETA I DRUŠTVENIH MREŽA	24
7.	PREPORUKE ZA RODITELJE	27
8.	ZAKLJUČNO	30
9.	VAŽNI KONTAKTI	32
10.	POPIS POJMOVA	34
11.	O PROJEKTU	37
12.	LITERATURA	38

1. UVOD

Brošura **#REAGIRAJ** prvenstveno je namijenjena djeci i mladima te roditeljima, ali i svim drugim zainteresiranim osobama koje se žele informirati i educirati o problemu elektroničkog nasilja i elektroničkog seksualnog nasilja koje doživljavaju djeca i mladi.

Iako korištenje Interneta i ostalih elektroničkih uređaja ima čitav niz prednosti, uključujući i odgojno-obrazovne, ono sadrži i brojne opasnosti. Omogućujući objavljivanje i dostupnost osobnih informacija velikom broju osoba, Internet je otvorio prostor za vršnjačko nasilje, ali i nasilje koje vrše nepoznate, starije osobe. Virtualno zlostavljanje putem Interneta (engl. *cyberbullying*), mobitela ili drugih uređaja za postavljanje sadržaja (npr. tekstova i slika) sustavan je oblik elektroničkog nasilja s kojim se svakodnevno susreće sve veći broj djece i mladih. Različiti oblici seksualnog nasilja također se pojavljuju virtualnim putem što otežava njegovo prepoznavanje, suzbijanje i u konačnici identificiranje nasilnika/ca.

Virtualni svijet nasilnicima omogućava anonimnost, osjećaj sigurnosti i moći, nasilje se brzo širi, a žrtvu se izlaže širokoj publici u kratkom vremenu. Uključivanjem u virtualni svijet djeca i mladi žrtve nasilja uvijek iznova doživljavaju nasilje te se osjećaju bespomoćno jer ne mogu u potpunosti utjecati na nasilni sadržaj.

Prema **podacima** istraživanja Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba i Hrabrog telefona, provedenih 2004., 2008. i 2013. (Hrabri telefon, 2014), **90% djece** koristi Internet a 93% djece ima Facebook profil, pri čemu je **svako drugo dijete** bez nadzora prilikom korištenja. Navedena istraživanja pokazuju da je skoro svako treće dijete bilo izloženo porukama sa seksualnim sadržajem, pri čemu **trećina nikome nije povjerala** svoje iskustvo. Djeca često ne progovaraju o doživljenom iskustvu zbog straha da im roditelji i druge odrasle osobe neće vjerovati ili da neće u jednakoj mjeri shvatiti težinu nasilja koje im se događa.

Podatci Vijeća Europe (2010) ističu da je **1 od 5** djece žrtva seksualnog nasilja, dok je **svako treće dijete** bilo izloženo seksualnim sadržajima preko Interneta. **Djevojčice** su pet puta češće žrtve nego dječaci, a **nasilnici** su većinom muškarci, i to djeci i mladima nepoznate osobe.

Na temelju navedenih podataka i kroz rad s djecom i mladima, prepoznata je potreba educiranja i informiranja djece i mladih, njihovih roditelja, ali i šire javnosti o pojavnim oblicima elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja.

Kako u Republici Hrvatskoj generalno nedostaje sustavan rad na problematici seksualnog nasilja, on je zanemaren i u virtualnom svijetu. Još uvijek se više pažnje pridaje elektroničkom vršnjačkom nasilju, a ne samom elektroničkom seksualnom nasilju. Kako bi se odgovorilo na ovaj nedostatak brošura **#REAGIRAJ** sadrži tekstove koji definiraju relevantne pojmove, objašnjavaju elektroničko i elektroničko seksualno nasilje, pružaju osnovne savjete za djecu, mlade i roditelje. Brošura ujedno pruža i pregled nadležnih državnih institucija i organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć i zaštitu djeci i mladima.

2. ELEKTRONIČKO NASILJE NAD I MEĐU DJECOM I MLADIMA

Elektroničko nasilje ima **puno zajedničkih obilježja s tradicionalnim (offline) oblicima nasilja** s obzirom na to da se nasilje koje se među učenicima/ama događa u školi najčešće prenosi u virtualni svijet. U zadnjih desetak godina vidljiv je porast korištenja mobitela, tableta, računala, a sukladno tome i korištenja Interneta, posebice kod djece i mladih (Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013). Nacionalno istraživanje u Republici Hrvatskoj pokazuje kako **99% djece i mladih** ima pristup Internetu kod kuće i/ili u školi. Porastom korištenja Interneta i društvenih mreža došlo je i do porasta nasilja preko Interneta, pri čemu **udio djece i mladih koji su doživjeli i/ili činili nasilje preko Interneta iznosi od 20% do 40%** (Takunga, 2011; prema Jade Đuraković i sur., 2014).

U virtualnom svijetu djeca i mladi lako su izloženi povredama svojih prava, posebice prava na privatnost ili prava na zaštitu od potencijalno štetnih informacija i sadržaja, što ih čini ranjivom skupinom (Šimunović, 2008; prema Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013). Radi suzbijanja i sprečavanja nasilja putem Interneta i društvenih mreža te zaštite djece i mladih potrebno je osvijestiti i educirati djecu, mlade i roditelje o korištenju Interneta i društvenih mreža na siguran način.

Nasilje putem modernih tehnologija (elektroničko nasilje, engl. *cyberbullying*) predstavlja namjerno, opetovano nanošenje štete pojedincu/ki ili grupi osoba putem Interneta, mobitela i drugih elektroničkih uređaja. Šteta se drugim osobama može nanositi višestrukim slanjem poruka i različitih audio-vizualnih zapisa putem Interneta i društvenih mreža. Cilj takvih ponašanja je povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti drugu osobu ili grupu osoba koje se nisu u stanju zaštititi od takvih postupaka. Ovaj oblik nasilja može se događati na raznim internetskim stranicama (npr. društvene mreže, forumi, blogovi, chat sobe¹) te putem različitih elektroničkih sredstava (npr. e-mail, instant poruke) (Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013). Elektroničko nasilje predstavlja novi put za tradicionalne oblike nasilja, posebice kada se govori o vršnjačkom nasilju.

1 Chat sobe su online platforme koje korisnicama/ima omogućavaju komunikaciju i kontakt s drugim osobama u realnom vremenu. Osobe nakon registracije ostavljaju neke osobne podatke te unose nadimak koji može, ali i ne mora otkriti njihov pravi identitet. Ovim platformama najčešće se koriste adolescenti/ice.

Vršnjačko internetsko nasilje je nasilje koje djeca i mladi čine na štetu svojih vršnjaka/inja. Ono predstavlja namjerno, neprijateljsko i opetovano djelovanje usmjereno na izazivanje tjelesne i emocionalne štete. Nasilnici/e su osobe koje su stvarno snažnije ili se percipiraju kao fizički snažnije, psihološki moćnije ili socijalno povlaštenije, odnosno više prihvaćene u vršnjačkom društvu. Dijete koje je žrtva često je nemoćno oduprijeti se i obraniti se (Sesar, 2011). Najčešće se pojavljuje kroz različite oblike uznemiravanja, vrijeđanja te slanja okrutnih, zlobnih i prijetećih poruka putem društvenih mreža, najčešće Facebooka (Buljan Flander i sur., 2006; prema Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013).

Postoje dva oblika vršnjačkog elektroničkog nasilja: verbalno i relacijsko nasilje. **Verbalno nasilje** karakterizira namjerno korištenje uvredljivih riječi s ciljem nanošenja psihološke povrede drugoj osobi (npr. vrijeđanje, nazivanje ružnim imenima, psovanje, izazivanje straha prijetnjama). **Relacijsko nasilje** odnosi se na manipuliranje vršnjačkim odnosima s ciljem uništavanja osjećaja prihvaćanja, prijateljstva i pripadanja, odnosno usmjereno je na isključenje žrtve iz vršnjačkog društva (npr. ne uključivanje osobe u grupne razgovore i aktivnosti) (Strabić i Tokić Milaković, 2016).

Postoji **8 metoda internetskog nasilja** koje su u nastavku kratko opisane kako bi se ovaj oblik nasilja mogao lakše prepoznati (Willard, 2004; prema Li, 2010):

- 1. Grubo online sukobljavanje** (engl. *flaming*) - kratkotrajna rasprava između dvije ili više osoba koju karakterizira ljut, eksplicitan i vulgaran govor, uvrede a ponekad i prijetnje. Nasilnik/ca za cilj ima izazvati bijes, tugu i/ili poniženje kroz namjerno izazivanje sukoba (npr. *Na ovaj slici izgledaš ogavno; tvoj ženski mozak ne može shvatiti što sam mislio reći.*).

- 2. Uznemiravanje** (engl. *harassment*) - opetovano slanje okrutnih, uvredljivih, neprijateljskih i provokativnih poruka pojedincu/ki ili grupi. Najčešće se događa putem privatnih poruka, a cilj nasilnika/ce je prijetećim radnjama dovesti drugu osobu u ponižavajući i/ili podređeni položaj (npr. *Ako mi ne napišeš zadaću, svima ću u školi reći da si glup.*).
- 3. Ogovaranje i klevetanje** (engl. *denigration*) - izmišljanje informacija o žrtvi s ciljem povrede osobe te njihovo elektroničko slanje i dijeljenje. Uključuje stavljanje slike lica osobe na nepoznato golo tijelo i dijeljenje te slike. Cilj ovih radnji je nanošenje štete žrtvinoj reputaciji ili uništavanje odnosa s drugim osobama (npr. *Ivana, znaš li da se tvoja prijateljica Lucija jučer ljubila s tvojim dečkom?!*)
- 4. Lažno predstavljanje** (engl. *masquerading, impersonation*) - uzimanje tuđeg identiteta i slanje poruka i drugih sadržaja u tuđe ime (npr. lažni Facebook profil) s ciljem uništavanja ugleda i prijateljskih odnosa. Ovo može biti izrazito opasno ako nasilnik/ca šalje žrtvine privatne podatke (adresu kuće, škole, broj mobitela) drugim osobama.
- 5. Iznuđivanje i širenje povjerljivih informacija** (engl. *outing and trickery*) - javno objavljivanje podataka koje je žrtva poslala nasilniku/ci u povjerenju. Također, nasilnik/ca može izmanipulirati žrtvu da napiše nešto privatno što onda nasilnik/ca javno objavljuje ili šalje dalje bez dopuštenja. Tipično je za bivše prijatelje/ice koji su sa žrtvom dijelili tajne ili privatne slike te druge sadržaje i poruke (npr. *Vidite ovu ružnu sliku što mi je moja bivša najbolja prijateljica poslala. Gadna je k'o noć!*).
- 6. Socijalno isključivanje** (engl. *social exclusion*) - događa se jednako na Internetu kao i u offline svijetu. Žrtve ne mogu ući u određene chat sobe ili ih se ne uključuje u grupne poruke (npr. *Nemojte nikako u ovu grupu pozvati Ivana, ha-ha, dosadan je kao uš!*).

7. Prijetnje i uhođenje (engl. *cyberthreats and cyberstalking*) - posebno zastrašujući oblici internetskog nasilja. Odnose se na opetovano slanje prijetećih poruka te na neprestane pokušaje uspostavljanja i nastavljanja neželjenog kontakta zbog kojih se žrtva počinje bojati za vlastitu sigurnost i dobrobit. Posebno je izraženo prilikom komunikacije s nepoznatim osobama te u slučajevima seksualnog nasilja putem Interneta (npr. *Zašto mi ne odgovaraš!? Ako mi ne pošalješ svoju голу sliku, doći ću ti pred kuću i zatući mlađeg brata!*).

8. Videosnimanje (engl. *happy slapping*) – izazivanje i snimanje tuče ili drugih nasilnih sadržaja te njihovo širenje (npr. slučaj premlaćivanja mladića i prenošenje snimke uživo u Sloveniji, veljača 2017.).

Kada govorimo o elektroničkom nasilju možemo izdvojiti četiri glavne karakteristike koje ga razlikuju od tradicionalnih, *offline* oblika nasilja (Giumetti i sur., 2014):

- **Anonimnost** - bilo tko se može predstaviti kako želi (lažna imena, nadimci, godine). Nasilnici se osjećaju zaštićeno iza svog lažnog online identiteta, a žrtve bespomoćno.
- **Sveprisutnost** - *online* nasilje se može događati na bilo kojem mjestu (škola, kuća, park), u bilo koje vrijeme.
- **Široka publika** - informacije se brzo i lako šire, što nasilniku/ci daje veći osjećaj kontrole i moći.
- **Smanjen osjećaj odgovornosti** - djeca i mladi ne smatraju *online* svijet stvarnim svijetom te se online ponašaju onako kako ne bi u *offline* svijetu. Puno manje pozornosti obraćaju na tuđe osjećaje iz razloga što nisu svjesni posljedica svojih djela (npr. *Samo sam mu rekao da je glup i ružan, nisam ga ošamario*).

Kao što je istaknuto elektroničko nasilje ima puno zajedničkih obilježja s tradicionalnim, *offline* oblicima nasilja, a moderne tehnologije omogućuju i seksualnom nasilju premještanje u *online* svijet. Djeca i mladi su danas putem elektroničkih uređaja sve više izloženi i seksualnom nasilju, koje je poprimilo nove oblike i metode zlostavljanja, jer virtualni svijet omogućuje nasilnicima/ama lakši pristup djeci i mladima.

3. SEKSUALNO NASILJE

Jedan od važnih društvenih problema i oblika kršenja osnovnih ljudskih prava je seksualno nasilje. Ono je jedno od najgorih oblika diskriminacije, a obilježavaju ga umanjivanje ozbiljnosti proživljenog nasilja, okrivljavanje žrtve te mali broj prijavljenih slučajeva nadležnim institucijama (Mamula, 2013).

„Seksualno zlostavljanje mladih osoba može uključivati različite oblike: bilo kakve neželjene dodire, izlaganje genitalija pred maloljetnicima/ama, ljubljenje, neprimjerno dodirivanje tijela, prisilu na masturbaciju, korištenje partnerske prisile na seksualni odnos, pokušaj silovanja i/ili silovanje, seksualni odnos s osobom koja je pod utjecajem alkohola ili drugih opojnih sredstava te korištenje mladih osoba za pornografiju i/ili prostituciju“ (Mamula, 2007:7). Neki od ostalih oblika seksualnog nasilja su incest, prisilni brakovi (dječji brakovi) i elektroničko seksualno nasilje².

U kategoriju seksualnog zlostavljanja djece i mladih spadaju i ponašanja koja često nisu prepoznata kao seksualno nasilje. Takva ponašanja su: odbijanje korištenja kondoma i kontracepcijskih sredstava, zahtijevanje seksualnog odnosa nakon fizičkog zlostavljanja (kao oblik pomirenja), korištenje seksualno uvredljivih riječi i izraza, prijetnju prekidom veze ako se ne ispune seksualni zahtjevi te pritisak na neželjene seksualne aktivnosti (Mamula, 2007).

Seksualno nasilje karakterizira **ne davanje pristanka** za spolne radnje, upotreba sile, prijetnje i/ili oduzimanje slobode. Ovi oblici nasilja mogu se događati bez obzira na odnos žrtve i počinitelja, kao i na situaciju u kojoj se žrtva nalazi.

Seksualno nasilje je jedno od dva dominantna oblika rodno-uvjetovanog nasilja gdje su žrtve u najvećem broju slučajeva **djevojčice** i **žene**. Uz **spol**, drugi osnovni rizični faktor za vjerojatnost doživljavanja seksualnog nasilja je i **dob** (Mamula, 2013).

2 Kazneni zakon (Narodne Novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15) u Glavi XVII „Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta“ prepoznaje samo neke od oblika seksualnog nasilja nad djecom koji su navedeni u ovoj brošuri.

Počinitelji/ce seksualnog nasilja najčešće su žrtvi poznate osobe. One mogu biti članovi/ice obitelji, druge bliske osobe, trenutni ili bivši partner/ica, prijatelj/ica. Nepoznate osobe su u najmanjem broju slučajeva počinitelji/ce, odnosno vjerojatnije je da će osoba koju žrtva **poznaje i kojoj vjeruje** počiniti neki od oblika seksualnog nasilja.

Službeni podatci Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske pokazuju da djeca čine velik broj žrtava, odnosno mlade osobe do 22 godine života (više od 70%) (Mamula, 2013), dok su seksualni zlostavljači djece najčešće njima poznate osobe muškog spola (Ćorić, Buljan Flander, Štimac, 2008).

Podatci za razdoblje od 2013. do 2016. godine pokazuju da su djeca najčešće žrtve kaznenih djela seksualnog nasilja: spolne zlouporabe djeteta mlađeg od 15 godina (35%), iskorištavanja za pornografiju (17%), upoznavanja s pornografijom (12%) te zadovoljenja pohote pred djetetom mlađim od 15 godina (9%).

Međutim, kada se seksualno nasilje događa putem računala ili mobitela, onda se djecu i mlade iskorištava za počinjenje djela kao što su iskorištavanje djece za pornografiju, pornografske predstave, upoznavanje djece s pornografijom ili neka druga kažnjiva djela (MUP, 2017). Opseg seksualnog zlostavljanja djece putem Interneta i na društvenim mrežama je teško točno procijeniti, posebice kada se u obzir uzme pretpostavka da trenutno u „svijetu postoji oko 100.000 Internet stranica na kojima se nalaze sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece“ (MUP, 2017).

Seksualno nasilje nad djecom i mladima, ali i vršnjačko seksualno nasilje putem Interneta i društvenih mreža, je problem na čijem je sprečavanju i rješavanju potreban zajednički rad svih ključnih aktera - od roditelja i skrbnika do državnih institucija i tijela. Isto tako nužno je raditi i na osvješćavanju te educiranju djece i mladih kako prepoznati nasilje, zaštititi sebe i druge te u konačnici potražiti pomoć i podršku u slučaju doživljenog nasilja.

3.1. Elektroničko seksualno nasilje

Internet i društvene mreže omogućile su „prelazak“ seksualnog nasilja iz *offline* u *online* svijet u kojem su djeca i mladi svakodnevno aktivni.

Elektroničko seksualno nasilje predstavlja oblik nasilja koji uključuje slanje i dijeljenje sadržaja seksualne prirode koji služe za seksualno uznemiravanje druge osobe i zadovoljenje vlastitih seksualnih potreba. Elektroničko seksualno nasilje obuhvaća i objavljivanje i/ili prosljeđivanje intimnih slika i snimki bez pristanka osobe, širenje glasina koje se odnose na seksualni život žrtve, zadovoljenje pohote pred djecom ili mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba, uključivanje djece u pornografske aktivnosti (Craven i sur., 2006; prema Škrtić, 2013). Ovakvi sadržaji mogu sadržavati poruke, slike, komentare, video uratke te druge audio-vizualne materijale intimnog sadržaja (prikaz intimnog dijela tijela, prikaz spolnih odnosa, poruke seksualiziranog sadržaja).

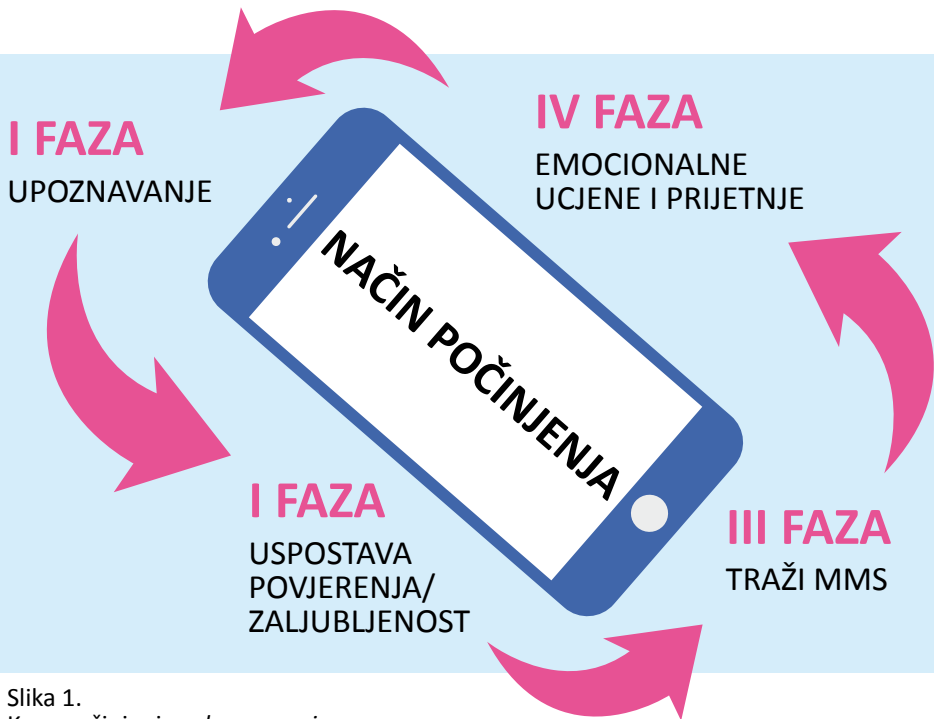
Ukratko, ono obuhvaća slanje i primanje eksplicitnog sadržaja. Ovakav oblik nasilja najčešće vrše odrasle osobe nad djecom i mladima. Ipak, ovakav oblik nasilja vrše i prijatelji/ice, dečki/cure te druge bliske osobe.

Postoje **3 glavna oblika elektroničkog seksualnog nasilja (Barak, 2005):**

1. Rodno-uvjetovano seksualno uznemiravanje - odnosi se na pisanje i slanje neželjenih komentara i slika koje izazivaju negativne emocije, a najviše su usmjereni na djevojčice i djevojke. Ovakva ponašanja osobu dovode u neugodan i ponižavajući položaj te izazivaju osjećaj srama. Manifestiraju se kroz slanje seksualnih poruka, opaski i šala te kroz slanje erotskih i pornografskih audio-vizualnih materijala i/ili njihovo objavljivanje na web stranicama koje posjećuju djeca i mladi (npr. *javno objavljivanje slika intimnih dijelova tijela, komentari usmjereni na nečiju seksualnost*).

- 2. Neželjena seksualna pažnja** - zahtijeva direktnu komunikaciju između nasilnika/ice i žrtve, a poruke koje se razmjenjuju direktno se odnose na seks, seksualnost, seksualne organe, nuđenje seksualnih usluga te uključuju slanje vlastitih seksualnih sadržaja (zvuk, slika). Ovo je teži oblik nasilja i za razliku od seksualnog uznemiravanja cilj davanja seksualne pažnje jest dobivanje seksualne suradnje (bilo *online*, bilo *offline*).
- 3. Seksualna prisila** - seksualni kontakt ostvaruje se putem različitih oblika fizičke ili psihičke prisile: prijetnje narušavanjem ili ugrožavanjem života žrtve, obitelji i/ili bliskih osoba zbog čega žrtva osjeća anksioznost i paniku te pristaje na neželjenu seksualnu suradnju (npr. *Ako se ne nađeš sa mnom uživo, ozlijedit ću ti roditelje*). Iskusni nasilnici/e mogu provaliti u žrtvin kompjuter, slati viruse putem e-maila, koristiti se ucjenama i prijetnjama.

Oblik seksualnog nasilja kojim se **starije osobe** koriste za seksualno zlostavljanje djece i mladih putem Interneta i društvenih mreža naziva se **cybergrooming**. *Cybergrooming* predstavlja proces upoznavanja i zbližavanja (stjecanje povjerenja) seksualnog predatora s djetetom/mladom osobom s ciljem seksualnog zlostavljanja. Ovaj proces, odnosno krug počinjenja nasilja, uključuje pristupanje djetetu, dobivanje djetetovog povjerenja i održavanje komunikacije u tajnosti da bi se spriječilo otkrivanje (Slika 1.). Često se sve čini s ciljem da bi se seksualno zlostavljanje nastavilo u *offline* svijetu (Craven i sur., 2006; prema Škrtić, 2013).

Slika 1.
Krug počinjenja *cybergroominga*

Naime, starije, nepoznate osobe dolaze do djece i mladih na način da im se **javljaju** putem društvenih mreža, instant poruka, chat soba, foruma ili *online* platformi za igrice, lažno se predstavljaju te uspostavljaju prijateljski i povjerljiv odnos. S ciljem **uspostave** takvog **odnosa**, nasilnici/e se koriste:

- manipulacijama (npr. *Ja sam jedini prijatelj/ica kojem možeš vjerovati*),
- lažima (npr. *I ja imam 15. godina i znam da se osjećaš kao da te nitko ne razumije*),
- čestim razgovorima, zahtijevanjem tajnosti (npr. *Nemoj reći nikome za mene jer će nam zabraniti da razgovaramo, a to sigurno ne želiš*),
- ljubaznošću i laskanjem (npr. *Ti si najljepša/i, najpametnija/i*).

Nakon što im dijete, odnosno mlada osoba, počne **vjerovati** oni počinju sa **slanjem poruka seksualnog sadržaja**, a ubrzo zatim i slika te **zahtijevaju obostranu komunikaciju** (npr. *Pošalji mi sliku grudi, nitko neće znati, a učinit ćeš me sretnim*).

U slučaju da dijete, odnosno mlada osoba, **odbije slanje** vlastitih slika, razmjenu poruka seksualnog sadržaja ili ne želi nastaviti daljnju komunikaciju, kreću **ucjene i prijetnje** (npr. *Ako mi ne pošalješ to što sam tražio, reći ću sve tvojim roditeljima/objavit ću sve na Internetu/znam gdje živiš.*) (Beech, Hamilton-Giachristis i Whittle, 2014). Žrtve tada osjećaju da su u bezizlaznoj situaciji, često ne znaju kako izaći iz seksualnog nasilja, boje se povjeriti drugim osobama te nastavljaju s komunikacijom.

Korištenje Interneta pružilo je nasilnicima novi put kojim mogu doći do žrtava. U 90% istraženih slučajeva seksualnog zlostavljanja gdje su žrtve djeca i mladi prvi kontakt je uspostavljen mobilnim telefonom, odnosno putem SMS poruka i instant poruka (Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013).

Metode kojima se nasilnici/e koriste mogu biti sve već navedene metode počinjenja elektroničkog nasilja, ali i specifične za elektroničko seksualno nasilje.

Sexting se odnosi na moguće slanje provokativnih ili seksualnih slika, poruka i video materijala. Često može izgledati kao bezazleno flertovanje i događa se među osobama koje su u vezi, pogotovo u adolescentskoj dobi. Osim što ono ima pravne posljedice, pogotovo ako se radi na štetu osoba mlađih od 18 godina, važno je imati na umu da sve što smo jednom poslali netko drugi može proslijediti dalje te da je gotovo nemoguće kontrolirati što će se s takvim materijalom kasnije događati.

Dječja pornografija uključuje poruke, slike, zvukove i video prikaze djece uključene u sve oblike seksualnih aktivnosti te njihove intimne dijelove tijela.

Internet nasilnici/e se često u ovakve aktivnosti uključuju i putem **web kamera** preko kojih pokazuju svoje intimne dijelove tijela djeci i mladima i/ili od njih zahtijevaju isto.

Recentna istraživanja za Hrvatsku (Hrabri telefon, 2014) na populaciji osnovnoškolske djece pokazuju da je:

- **svako drugo dijete** naišlo na web stranicu koja je sadržavala slike golih ljudi ili ljudi u spolnom odnosu,
- **svako treće** dijete primilo i otvorilo poruku ili link koji su sadržavali slike golih ljudi ili ljude u seksualnoj aktivnosti, a da to nisu željeli,
- **svako deseto dijete** izravno primilo poruku pornografskog ili seksualnog sadržaja.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova između 25% i 35% djece bilo je izloženo seksualnim sadržajima putem Interneta. Isti podatci pokazuju da je jedno od petero djece koja se koriste Internetom primilo prijedlog ili zahtjev seksualne prirode, što potvrđuje da elektroničko seksualno nasilje također predstavlja problem u Hrvatskoj (MUP, 2017).

Vrlo je važno paziti na komunikaciju putem Interneta i društvenih mreža te biti oprezan/na pri slanju različitih sadržaja poznatim, a pogotovo nepoznatim osobama, s obzirom na to da ovakva ponašanja mogu izazvati mnogobrojne neželjene posljedice.

4. INDIKATORI ELEKTRONIČKOG NASILJA I ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA

Izloženost svim oblicima nasilja, pa tako i elektroničkom, ostavlja brojne posljedice na socijalno, psihičko i fizičko zdravlje djece i mladih. U daljnjem tekstu navest ćemo neke od indikatora koji mogu ukazivati na to da osoba doživljava ili čini elektroničko nasilje i elektroničko seksualno nasilje. Također ćemo dati uvid u posljedice koje doživljavanje i činjenje ova dva oblika nasilja ima na živote djece i mladih.

Indikatori doživljenog nasilja mogu biti psihofizički, socijalni i ponašajni (Beran i Li, 2007; Zovkić, 2015; Giumetti i sur., 2014; Cassidy i sur., 2013). Neki od **psihofizičkih indikatora** vidljivi su kroz pogoršanje fizičkog zdravlja (glavobolja, smanjen unos hrane, loš san), promjene u psihološkom funkcioniranju (depresivnost, anksioznost) te suicidalne misli, pokušaj samoubojstva i samoubojstvo. Neki od **ponašajnih indikatora** su povlačenje u sebe, česte promjene raspoloženja, samoozljeđivanje.

Indikatori **socijalnih promjena** najčešće su vidljivi kroz isključivanje iz društvenog života na način da djeca i mladi sve više vremena provode *online*, a sve manje s prijateljima/icama. Djeca i mladi koji su izloženi doživljavanju ili činjenju nasilja često se prestaju baviti izvanškolskim aktivnostima, uspjeh u školi im se pogoršava te većinu svog slobodnog vremena provode *online*. Također, djeca i mladi koji doživljavaju ili čine elektroničko nasilje najčešće isto doživljavaju i u školi.

Posebno se ističu **indikatora koji upućuju da osoba doživljava ili čini elektroničko i/ili elektroničko seksualno nasilje**. Navodimo neke od njih na koje trebaju obratiti pažnju, bilo roditelji, bilo vršnjaci/kinje:

- spominjanje nepoznatih osoba
- pridavanje sve veće važnosti aktivnostima i osobama na Internetu
- povećanje vremena provedenog na Internetu u odnosu na prije

- pritužbe roditelja da ne mogu dijete „odvojiti“ od računala, mobitela i Interneta
- pokazivanje nervoze kada se ne može koristiti mobitelom ili Internetom, odnosno kada mu/joj je pristup onemogućen
- zatvaranje stranica, chatova i/ili skrivanje mobitela kada roditelji uđu u sobu ili kada se druga osoba približi
- izbjegavanje razgovora o uporabi računala i Interneta
- izbjegavanje korištenja mobitela i tableta, računala pogotovo kada se primi neka poruka
- stres prilikom čitanja poruka, odnosno primanja različitih sadržaja
- puno novih kontakata na mobitelu i/ili društvenim mrežama
- brisanje korisničkih računa ili otvaranje puno novih

Navedeni indikatori samo su neki od brojnih mogućih pokazatelja doživljavanja *online* nasilja. Postojanje ovih znakova ne mora nužno značiti da osoba doživljava nasilje putem Interneta i na društvenim mrežama, pogotovo ako je riječ o adolescentima kojima je *online* komunikacija jedan od glavnih načina uspostavljanja i održavanja odnosa. Ipak, prisutnost ovih znakova je svakako pokazatelj potencijalnih problema koji ne moraju nužno biti povezani s doživljavanjem nasilja. Važno je pripaziti na sve promjene u ponašanju i raspoloženju kod djece i mladih jer one mogu ukazivati na moguće druge probleme s kojima se suočavaju.

5. POSLJEDICE ELEKTRONIČKOG NASILJA I ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA

Ukoliko se na vrijeme ne prepozna da djeca i mladi doživljavaju *online* nasilje te se na to ne reagira na odgovarajući način, moguće su različite posljedice: socijalne, psihosomatske, psihološke, ponašajne i zakonske. Djeca i mladi mogu posljedice doživljenog nasilja osjetiti odmah u trenutku doživljavanja nasilja ili neposredno nakon, ali mogu ih osjećati i dugo nakon što je nasilje završilo.

Kad god se posljedice jave i u kojem god obliku, one predstavljaju normalnu reakciju na doživljeno nasilje. Svaka osoba na doživljeno nasilje reagira na svoj način i kako god se osjećala ona ima pravo na to jer se svatko od nas različito nosi sa situacijama i posljedicama.

Posljedice elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja koje djeca i mladi doživljavaju mogu biti razne te utjecati na obiteljski, školski i društveni život. Umanjivanje posljedica posebno je izraženo u slučajevima elektroničkog nasilja prvenstveno zato jer nema izravnog kontakta „licem u lice“ sa žrtvom. Ovaj oblik nasilja ostavlja jednako teške posljedice kao i nasilje koje se događa u *offline* svijetu.

Žrtve ovog tipa nasilja **izbjegavaju odlazak u školu, ne sudjeluju u školskim i izvannastavnim aktivnostima te im se pogoršava uspjeh u školi.** Kod njih je vidljiva **smanjena interakcija s okolinom, vršnjaci/kinje ih odbacuju i izoliraju** što dovodi do **socijalne isključenosti**. Nerijetko vršnjaci/kinje stigmatiziraju i etiketiraju žrtve elektroničkog seksualnog nasilja.

Doživljeno nasilje kod djece i mladih uzrokuje i brojne **psihosomatske posljedice** poput glavobolje i bolova u trbuhu i leđima te **psihološke posljedice** poput anksioznosti, ljutnje, tuge, osjećaja usamljenosti i manje vrijednosti, depresivnosti.

Žrtve često imaju **nisko samopouzdanje i lošu sliku o sebi** što dovodi do toga da se počinju problematično ponašati te konzumirati

različita opojna sredstva (npr. alkohol i drogu). Također su vidljive promjene u seksualnom ponašanju koje su neprimjerene dobi djece i mladih. Doživljeno nasilje utječe na to da se djeci i mladima ukupno smanjuje kvaliteta života. **Samoozljeđivanje, pokušaj samoubojstva i samoubojstvo** predstavljaju najteže posljedice koje ostavlja nasilje (Beran i Li, 2007; Giumetti i sur., 2014; Strabić, Milaković, 2016), o čemu svjedoče i neki tragični primjeri u Hrvatskoj.

Za istaknuti je kako su elektroničko i elektroničko seksualno nasilje kažnjiva djela i imaju **zakonske posljedice** za osobe koje vrše ovakve oblike nasilja. Uvrede, klevete, prijetnje te različiti oblici seksualnog nasilja počinjeni na štetu djece i mladih kažnjivi su za sve osobe starije od 14 godina, dok se osobama mlađim od 14 godina mogu izreći mjere obiteljsko-pravne zaštite. Zbog toga je važno povjeriti se odraslim osobama i prijaviti ovakve oblike nasilja kako bi se nasilnici/e odgovarajuće kaznili.

Iz svega navedenog vidljivo je kako elektroničko i elektroničko seksualno nasilje ostavljaju mnogostruke posljedice koje utječu na kvalitetu života djece i mladih.

6. SAVJETI DJECI I MLADIMA ZA SIGURNO KORIŠTENJE INTERNETA I DRUŠTVENIH MREŽA

Elektroničko nasilje i elektroničko seksualno nasilje nisu normalan dio *online* svijeta te ona, kao i *offline* nasilje, na različite načine povređuju osobu kojoj su namijenjeni. Iako riječi i uvrede nisu nekome direktno izrečene u lice, one i dalje na isti način pogađaju osobu kojoj su upućene. Nasilnik/ca ne vidi posljedice koje njegovo ponašanje ostavlja na žrtvu, no one su itekako prisutne i stvarne. *Online* nasilje je dugotrajno i teško se nositi s njim jer ga osoba prilikom svakog pristupanja na Internet i društvene mreže ponovno doživljava.

Jednom *postano*, izrečeno ili napisano na Internetu ostaje trajno prisutno. Zato je važno pažljivo birati riječi i razumjeti kakve i koje posljedice će čin zlostavljanja imati na osobu kojoj su upućene. Koliko god je važno zaštititi se online, jednako je tako važno i ne biti nasilnik/ca misleći da su „to samo riječi u virtualnom prostoru“, jer zbog *online* nasilja osobe pate i u *offline* svijetu. U nastavku navodimo kako se zaštititi i postupati u slučaju *online* nasilja.

*Kako se zaštititi i reagirati u slučaju elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja?*³

- **Čuvanje osobnih informacija i podataka**

Prvo i osnovno pravilo zaštite je ne odavati drugim osobama putem Interneta ili mobitela podatke o sebi, odnosno ime i prezime, naziv škole, adresu i druge osobne podatke.

- **Čuvanje lozinki**

Tvoje lozinke bi trebali imati jedino roditelji i nemoj ih odavati ni nepoznatim osobama niti svojim prijateljicama, prijateljima, dečku ili curi.

- **Lažno predstavljanje**

U *online* svijetu često je lažno predstavljanje i osobe s kojima komuniciraš mogu lagati o tome tko su i koliko imaju godina.

3 Savjeti djeci i mladima kreirani su na osnovu nekoliko izvora: MUP, 2017.; radionice Ženske sobe 2002. - 2017.; Udruga roditelja „Korak po korak“, 2016.; Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2017

Često je lažno predstavljanje starijih osoba s ciljem iskorištavanja, manipuliranja i zlostavljanja.

- **Susreti s drugim osobama**

Susret s osobom koju si upoznao/la putem Interneta, mobitela ili na drugi *online* način može biti opasan. Ako se osoba lažno predstavila postoji opasnost od iskorištavanja ili zlostavljanja. Važno je tražiti dopuštenje i prisutnost roditelja ukoliko se odlučiš na susret. Ako ta osoba ustraje da dođeš bez pratnje, nemoj ići na takav sastanak.

- **Primanje poruka i slika**

Primanje e-mailova, poruka i slika uznemirujućeg ili seksualnog sadržaja putem društvenih mreža i/ili aplikacija za komunikaciju katkada može stvoriti problem. U tom slučaju se možeš obratiti drugoj odrasloj ili bliskoj osobi za savjet ili pomoć kako reagirati i obraniti se od uznemiravanja i nasilja.

- **Slanje poruka i slika**

Nemoj pisati poruke ili slati slike zbog kojih bi se sramio/la kada bi to pročitali ili vidjeli tvoji roditelji, prijatelji/ce i/ili druge bliske osobe. Sve što pošalješ zlonamjerna osoba može iskoristiti za ucjenu ili prijetnju da će to objaviti *online*. Promisli prije slanja svojih intimnih slika jer iako je ona u tom trenutku možda privatna, zlonamjerna osoba ju može javno objaviti. Isto tako pazi na sadržaj poruka koji šalješ drugim osobama.

- **Slanje slika i video sadržaja u zamjenu za nagradu**

Nemoj pristajati na dijeljenje i slanje vlastitih intimnih slika ili videa u zamjenu za bonove za mobitele, novce ili druge usluge. Čak i ako misliš da je ovakvo nešto bezopasno, ono može imati razne negativne posljedice na tvoj privatni i javni život (obitelj, škola, zajednica).

- **Brisanje uznemirujućih i/ili seksualnih sadržaja**

Iako je teško zadržati primljeni sadržaj na mobitelu, profilu ili drugoj aplikaciji, pokušaj ga ne obrisati. Policija će pomoću tih sadržaja lakše pronaći nasilnika/cu koji ti prijete i zlostavlja te.

- **Potraži pomoć i savjet**

Ako primaš uznemirujuće, prijeteće i/ili seksualne sadržaje, svakako to reci osobi u koju imaš povjerenja (roditeljima, nastavniku/ci). Nisi ti kriv/a zbog toga što doživljavaš. Zatraži pomoć i savjet čak i kad misliš da si učinio/la nešto nedopušteno.

Kako NE vršiti elektroničko i elektroničko seksualno nasilje?

- **Razmisli prije nego klikneš send**

Ne šalji zlonamjerne sadržaje ili slike koje su privatne ili seksualne prirode. Zapitaj se kako bi se ti osjećao/la da primiš takav sadržaj koji se tiče tebe, a nisi htio/htjela da bude javan.

- **Pročitaj što prosljeđuješ dalje**

Nemoj prosljeđivati sadržaje ili slike koje vrijeđaju, uznemiruju ili zlostavljaju druge osobe. Isto tako je zlonamjerno uključivati se u rasprave, chatove ili prepiske na društvenim mrežama koje nekoga ogovaraju, ocrnjuju ili izruguju.

- **Potraži pomoć i savjet**

Ako procijeniš da možeš pomoći prijatelju/ici koji doživljava nasilje - reagiraj. Čak se je i u *online* svijetu moguće usprotiviti nasilniku/ci i reći mu/joj da prestane s nasiljem koje čini. Također možeš potražiti pomoć od osobe u koju imaš povjerenja (roditelji, nastavnici/e, stručni djelatnici/e škole). Možeš dati svoju *online* i *offline* podršku osobi koja doživljava zlostavljanje.

7. PREPORUKE ZA RODITELJE

Online svijet je važan dio socijalnog života i razvoja identiteta vašeg djeteta/djece. Internet, društvene mreže i ostale aplikacije za dopisivanje i video razgovore sastavni su dio suvremenog društva koji ima i brojne odgojno-obrazovne prednosti. Međutim, oni su isto tako prostor unutar kojeg mogu doživjeti različite oblike uznemiravanja, zlostavljanja te biti žrtve elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja.

Vama kao roditeljima najvažnije je djetetu/djeci objasniti što znači biti nasilnik/ca *online* te koje posljedice imaju takvi oblici nasilja. Većina adolescenata/ica vrši *online* nasilje iako nisu potpuno svjesni da se njihovo ponašanje može smatrati nasiljem te kažu da nisu imali namjeru povrijediti drugu osobu. Objasnite djetetu da u *online* svijetu vrijede ista pravila kao i u stvarnom životu. Neprihvatljiva ponašanja jednako su neprihvatljiva i *online*. Isto tako je važno podučiti djecu mjerama zaštite te izgraditi povjerenje.

Preporuke kako djecu zaštititi i reagirati u slučaju elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja⁴

- **Pravila korištenja**

Uspostavite s djetetom pravila korištenja Interneta, mobitela, društvenih mreža i ostalih aplikacija. Kroz zajednički dogovor i razgovor možete im objasniti ne samo koristi koje *online* svijet pruža, nego i opasnosti s kojima se mogu susresti.

- **Mjere zaštite i sigurnosti**

Uputite dijete na mjere zaštite i sigurnosti. Objasnite im da je prvo i osnovno pravilo zaštite ne odavati nepoznatim osobama putem Interneta ili mobitela osobne podatke, ime i prezime, OIB, naziv škole, adresu.

- **Izgradite povjerenje**

Dijete treba imati povjerenja u roditelje da mu neće oduzeti elektroničku opremu i ograničiti ili zabraniti pristup Internetu u

⁴ Preporuke za roditelje kreirane su na osnovu savjeta iz nekoliko izvora: MUP, 2017.; radionice Ženske sobe 2002. - 2017.; Udruga roditelja „Korak po korak“, 2016.; Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, 2017.

slučaju nasilja. Ne smije se zaboraviti da nasilje ne vrši tehnologija, već ljudi. Bitno je da vas dijete prepozna kao osobu od povjerenja ako doživljava elektroničko ili elektroničko seksualno nasilje.

- **Lažno predstavljanje**

Dijete se u *online* svijetu može susresti sa (starijim) osobama koje se lažno predstavljaju s ciljem njihovog iskorištavanja, manipuliranja i zlostavljanja. Ako im objasnite ovu opasnost koja može dovesti i do susreta „uživo“, dijete će shvatiti rizike s kojima se susreće. Važno je s njima razgovarati te ih uputiti da zatraže vašu pomoć ako ovo dožive.

- **Primanje darova**

Upozorite djecu da ne primaju darove, bonove za mobitele i slično od nepoznatih osoba. Upozorite ih da ne obavljaju protuusluge za tu osobu u vidu slanja svojih nagih slika, davanja brojeva telefona i sličnih osobnih podataka.

- **Razmišljanje prije prosljeđivanja i slanja**

Objasnite djetetu da je važno razmisliti o svojim postupcima te posljedicama prosljeđivanja uznemirujućih i zlonamjernih sadržaja koji su na štetu drugih osoba (npr. privatni ili sadržaji seksualne prirode). Istaknite im da vode brigu o onome što objavljuju *online* te da i ako obrišu ono što su objavili postoji šansa da je virtualni sadržaj već preuzet, prosljeđen drugim osobama ili objavljen na drugom javnom/privatnom *online* mjestu.

- **Čuvanje dokaza**

Iako je često teško i prva reakcija je ukloniti uznemiravajuće sadržaje i slike, pokušajte sve primljene sadržaje, poruke i slično sačuvati kao dokaz. Policija će pomoću tih dokaza lakše pronaći zlostavljače.

- **Ponašanja roditelja**

Imajte u vidu opasnost javnog objavljivanja slika vašeg djeteta/djece. Obratite pozornost tko sve može vidjeti slike, privatne sadržaje ili osobne podatke koje objavljujete u *online* svijetu. Zaštita djece i mladih s vaše strane također je vrlo važna.

U **Poglavlju 9** navedeni su važni kontaktni organizacija civilnog društva te državnih institucija i tijela kojima se možete obratiti za informacije, pomoć i podršku.

8. ZAKLJUČNO

Namjera brošure **#REAGIRAJ** jest pridonijeti osvještavanju i educiranju djece, mladih te njihovih roditelja o problematici elektroničkog seksualnog nasilja nad i među djecom i mladima.

Iznimno je važno otvarati ovu temu i ukazivati na problematiku jer *online* svijet predstavlja dio naše svakodnevice, pri čemu nasilje čini njegov sastavni dio. Djeca i mladi su nažalost često dovedeni u opasne situacije u online svijetu ili se u njih upuštaju zbog neznanja. Mamljenje djece putem Interneta u svrhu seksualnog zlostavljanja predstavlja veliku prijetnju zbog neograničene mogućnosti komunikacije, prikriivanja identiteta, spola, starosti i izgleda, kao i stvarnih namjera uspostavljanja odnosa i komunikacije.

Vršnjačko nasilje putem Interneta, društvenih mreža i ostalih komunikacijskih sredstava predstavlja rastući problem kojeg je potrebno prepoznati i na njega reagirati. Važno je zapamtiti da u *online* svijetu vrijede ista pravila ponašanja kao i u *offline* svijetu. Neprihvatljivo ponašanje je uvijek neprihvatljivo.

Razvijanje povjerenja između roditelja i djece ključni je korak u prevenciji i suzbijanju kako elektroničkog, tako i elektroničkog seksualnog nasilja. Kod djece i mladih potrebno je razvijati vještine i znanja kako se sigurno koristiti Internetom, ali i kako prepoznati nasilje, kako se s njim nositi ako se dogodi te kako ne činiti nasilje. Roditelji i druge odrasle osobe trebaju moći otvoreno razgovarati s djecom o svim mogućim opasnostima na Internetu bez osuđivanja i okrivljavanja djeteta zbog situacije u kojoj se našlo ili se trenutno nalazi. Kako bi ovo postigli, važno je da roditelji budu educirani o ovoj problematici i upoznati s opasnostima suvremenih tehnologija.

Roditelji su ključni akteri u pružanju savjeta, pomoći i podrške vlastitoj djeci, ali ponekad je i njima potreban stručni savjet koji mogu dobiti od nadležnih državnih institucija i tijela, organizacija civilnog društva, odgojno-obrazovnih ustanova te ustanova socijalne skrbi.

Internet može biti mjesto na kojem se svi i sve mogu osjećati sigurno i slobodno od nasilja, pri čemu je neizmjereno važno da u kreiranju sigurnog *online* svijeta aktivno sudjeluju djeca, mladi, roditelji i cijelo društvo.

9. VAŽNI KONTAKTI

Ovdje navodimo kontakte organizacija civilnog društva te državnih institucija i tijela kojima se možete obratiti za potrebni savjet, pomoć i podršku.

Policija

Tel: 01/6122 111

Mail: pitanja@mup.hr

Web: www.mup.hr, www.redbutton.mup.hr

Pravobraniteljica za djecu

Tel: 01/4929 669

Mail: info@dijete.hr

Web: www.dijete.hr

Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba

Tel: 01/34-575-18

Mail: info@poliklinika-djeca.hr

Web: www.poliklinika-djeca.hr

Centar za sigurnost na Internetu

Tel: 0800 606 606

Mail: info@csi.hr

Web: www.csi.hr

Hrabri telefon

Tel: 01/6117 190

Mail: info@hrabritelefon.hr

Web: www.hrabritelefon.hr

Plavi telefon

Tel: 01/48 33 888

Mail: plavi-telefon@zg.t-com.hr

Web: www.plavi-telefon.hr

Udruga roditelja „Korak po korak”

Tel: 01/48 55 578

Mail: info@udrugaroditeljapk.hr

Web: www.udrugaroditeljapk.hr

Ženska soba, Centar za žrtve seksualnog nasilja

Tel: 01/6119-444

Mail: savjetovaliste@zenskasoba.hr

Web: www.zenskasoba.hr

CESI - Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje:

SEZAM - Seksualna Edukacija Za Mlade

Tel: 01/24 22 800

Mail: pitanje@sezamweb.net

Web: www.cesi.hr/hr/, www.sezamweb.net

Centar za nestalu i zlostavljaju djecu

Tel: 031 272 943

Mail: info@cnzd.org

Web: www.cnzd.org/hotline-hr

Web stranica „Sigurno mjesto”*

www.sigurnomjesto.hr

**Web stranica koja sadržava pretraživač prema mjestu stanovanja osobe i pruža kontakt podatke svih relevantnih državnih institucija i tijela, skloništa, savjetovaništva, bolnica te drugih ključnih institucija kojima se može obratiti u slučaju nasilja.*

10. POPIS POJMOVA

Navodimo i definiramo relevantne pojmove⁵ koji pružaju lakše snalaženje i shvaćanje tekstova u brošuri #REAGIRAJ.

INTERNET je svjetska računalna mreža (World Wide Web) koja omogućava elektroničku povezanost i komunikaciju između elektroničkih uređaja (računala, mobiteli). Mrežne stranice svatko može izraditi, administrirati i pristupiti im u bilo kojem trenutku s bilo kojeg električnog uređaja u svijetu.

DRUŠTVENA MREŽA predstavlja vrstu internetskog servisa koji se najčešće javlja u obliku platforme, prozora ili web-stranice. To je internetski prostor koji služi za međusobno povezivanje osoba kroz komunikaciju i razmjenu različitih sadržaja. Danas postoje stotine ovakvih servisa, a među najpoznatijima su Facebook, Instagram, Twitter.

MULTIMEDIJALNI SADRŽAJ je zajednički naziv za medije koji kombiniraju više tipova pojedinačnih medija poput slike, zvuka, animacije i teksta s ciljem stvaranja jedne cjeline (npr. YouTube platforma).

ELEKTRONIČKO NASILJE (eng. *cyberbullying*) predstavlja namjerno, opetovano nanošenje štete pojedincu/ki ili grupi osoba putem Interneta, mobitela i drugih elektroničkih uređaja. Ono uključuje višestruko slanje poruka i različitih audio-vizualnih zapisa (zvuk, slika, animacije) čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti drugu osobu ili grupu osoba koje se nisu u stanju zaštititi od takvih postupaka.

RODNO - UVJETOVANO NASILJE je oblik nasilja u kojem su žrtve većinom djevojčice i žene, a počinitelji muškarci. Ovaj tip nasilja ima za posljedicu tjelesnu, psihičku, fizičku i/ili ekonomsku štetu. Dva dominantna oblika rodno-uvjetovanog nasilja su nasilje u obitelji i seksualno nasilje, a događaju se u javnom i privatnom životu.

⁵ Definiranje pojmova kreirano je na osnovu literature korištene prilikom pisanja ove brošure. Popis literature nalazi se u Poglavlju 12.

SEKSUALNO NASILJE je bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze.

CYBERGROOMING predstavlja proces upoznavanja i zbližavanja (stjecanja povjerenja) seksualnog predatora s djetetom/mladom osobom u cilju seksualnog zlostavljanja. Cilj takvog ponašanja je da se prenese iz virtualnog (*online*) u fizički (*offline*) svijet.

SEXTING je razmjenjivanje provokativnih i seksualnih slika, poruka i video materijala. Sexting može biti željen ukoliko se događa između dvaju osoba dobrovoljno. Također može biti i neželjen ukoliko je primanje provokativnih i seksualnih sadržaja neugodno, izaziva negativne osjećaje kod osobe koja nije dala svoj pristanak za sudjelovanje u ovom obliku komunikacije.

PORNOGRAFSKI MATERIJAL predstavlja slike, video materijale, zvukove i drugo kojima je prikazan seksualni odnos ili intimni dijelovi tijela, a sve s ciljem pobuđivanja i zadovoljenja seksualnih pobuda. Ukoliko takvi materijali uključuju i prikazuju djecu, govorimo o dječjoj pornografiji.

EKSPLICITNI SADRŽAJ u ovoj brošuri predstavlja izravan sadržaj (tekst, slika, video) koji jasno prikazuje seksualne odnose te intimne dijelove tijela.

NEŽELJENI KONTAKT je svaka vrsta komunikacije koja se doživljava kao neugodna, neželjena i nasilna. Taj kontakt može dolaziti od članova/ica obitelji, prijatelja/ica, poznanika/ca te nepoznatih osoba.

RELACIJSKO NASILJE je oblik nasilja specifičan za vršnjačko nasilje kojemu je cilj isključiti žrtvu iz grupe vršnjaka te prijateljskih odnosa.

ONLINE I OFFLINE SVIJET u ovoj brošuri, kao i u kontekstu obrade problematike nasilja, predstavljaju dvije povezane stvarnosti u kojima osoba biva, komunicira i čini ostale radnje koje pojedini svijet omogućuje. *Online* svijet predstavlja virtualnu stvarnost u koju se „ulazi“, odnosno umrežava putem Interneta, društvenih mreža te ostalih aplikacija za komunikaciju i razmjenu različitih sadržaja. *Offline* svijet pak predstavlja „fizičku“ stvarnost svakodnevice te obilježava svijet izvan mreže.

ONLINE NASILJE se u ovoj brošuri odnosi na uznemiravanje, zlostavljanje i nasilje koje se događa korištenjem Interneta, društvenih mreža, SMS porukama i drugim načinima elektroničke komunikacije.

OFFLINE (TRADICIONALNO) NASILJE se u ovoj brošuri odnosi na uznemiravanje, zlostavljanje i nasilje koje djeca i mladi doživljavaju u „stvarnom“ svijetu, odnosno školskom, obiteljskom i drugom okruženju.

11. O PROJEKTU *#sherajmoodgovorno*

Ova je brošura nastala kao sastavni dio projekta *#sherajmoodgovorno* kojeg provodi Ženska soba - Centar za seksualna prava (Zagreb) u suradnji s partnerskim odgojno - obrazovnim ustanovama, Ekonomskom i turističkom školom iz Daruvara, Srednjom školom Novska i Prvom gimnazijom iz Zagreba. Provodi se zahvaljujući financijskoj potpori Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske.

Cilj projekta je suzbijanje seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja na Internetu i društvenim mrežama nad i među djecom i mladima.

Projekt je nastao na temelju rastuće prisutnosti seksualnog nasilja na Internetu i društvenim mrežama te prepoznavanja potreba djece i mladih. Projekt pruža inovativan model prevencije i suzbijanja nasilja, pri čemu su sve aktivnosti kreirane u suradnji s djecom i mladima kojima je ovaj projekt i namijenjen.

Tijekom same provedbe projekta održane su različite edukativne aktivnosti: fokus grupe, poludnevni trening, preventivne radionice za učenike/ce srednjih škola kroz koje su djeca i mladi informirani o pojavnim oblicima seksualnog nasilja, elektroničkom nasilju, mehanizmima zaštite te primjerima online kampanja s ciljem prevencije seksualnog nasilja. Pod mentorstvom stručnih osoba srednjih škola, uključeni učenici/e kreirali su online kampanju Sherajmo odgovorno s ključnom riječi **#reagiraj**, čija je svrha podići razinu znanja šire populacije djece i mladih o ovoj problematici. Online kampanja će informirati o mehanizmima zaštite te mogućim oblicima pomoći i podrške u slučaju elektroničkog i elektroničkog seksualnog nasilja.

S ciljem kvalitetnijeg i uspješnijeg suzbijanja seksualnog uznemiravanja i zlostavljanja na Internetu i društvenim mrežama nad i među djecom i mladima nužna je bila i suradnja s ostalim važnim dionicima. Stoga su provedene i aktivnosti usmjerene na senzibilizaciju i edukaciju stručnih osoba srednjih škola, roditelja, volontera/ki te šire javnosti o problematici seksualnog nasilja, mehanizmima zaštite te pravnoj i zakonskoj regulativi.

12. LITERATURA

1. Barak, A. (2005). Sexual Harassment on the Internet. *Social Science Computer Review*, 23 (1), 77-92.
2. Bauman, S. (2007). Cyberbullying: a Virtual Menace. National Coalition Against Bullying National Conference. University of Arizona, Tucson, Arizona, United States.
3. Beech, A.R., Hamilton-Giachristis, C.E., Whittle, H.C. (2014). „Under His Spell“: Victims Perspectives of Being Groomed Online. *Social Science Computer Review*, 3, 404-426.
4. Beran, T. i Li, Q. (2007). The Relationship between Cyberbullying and School Bullying. *Journal of student Wellbeing*, 1 (2), 15-33.
5. Cakić, L., Hodak Kodžoman, I. i Velki, T. (2013). Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. *Život i škola*, 30 (2), 110-128.
6. Cassidy, W., Faucher, C. i Jackson, M. (2013). Cyberbullying among youth: A comprehensive review of current international research and its implications and application to policy and practice. *School Psychology International*, 34 (6), 575-612.
7. Čorić, V., Buljan Flander, G. i Štimac, D. (2008). Seksualno zlostavljanje djece: Dijagnostička obrada i čimbenici koji utječu na razotkrivanje. *Paediatrica Croatica* 52 (4), 263-267.
8. Giumetti, G. W., Kowalski, R. M., Lattaner, M. R. i Schroeder, A. N. (2014). Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin*, 140 (4), 1073-1137.
9. Hrabri telefon (2014). Sigurno surfanje, http://www.hrabritelefon.hr/wp-content/uploads/HT_memory_brosura_preview.pdf

10. Jade Đuraković, S., Tomašić Humer, J. i Šincek, D. (2014). Prikaz skale doživljavanja/činjenja nasilja preko Interneta i rezultata primjene te skale na vinkovačkim srednjoškolicima. *Život i škola*, 60 (32), 61-74.
11. Li, Q. (2010). Cyberbullying in High Schools: A study of Students Behaviours and Believes about This New Phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19 (4), 372-392.
12. Mamula, M. (ur.) (2007). *Seksualno nasilje u školama*, Zagreb: Ženska soba.
13. Mamula, M. (ur.) (2013). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000. – 2010.*, Zagreb: Ženska soba.
14. MUP (2017). Zlostavljanje putem mobitela i interneta - suvremenih tehnologija, <http://stari.mup.hr/13047.aspx>
15. Sesar, K. (2011). Obilježja vršnjačkog nasilja. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 497-526.
16. Strabić, A. i Tokić Milaković, A. (2016). Elektroničko nasilje među djecom i njegova usporedba s klasičnim oblicima vršnjačkog nasilja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 24 (2), 166-183.
17. Škrtić, D (2013). Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34 (2), 1139-1170.
18. Udruga Korak po korak (2016). *Delete Cyberbullying – Priručnik za roditelje*. http://www.os-ekumicica-velikagorica.skole.hr/upload/os-ekumicica-velikagorica/newsattach/1306/DC_prirucnik_za_roditelje_online.pdf
19. Vijeće Europe (2012). „One in Five“, http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/Source/1%20in%205%20fact%20argumentation%20_en.pdf

20. Kazneni zakon Republike Hrvatske (Narodne Novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15), <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>
21. Zovkić, D. (2015). Nasilje putem Interneta. Završni rad. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju.
22. Ženska soba – Centar za seksualna prava, „Oblici seksualnog nasilja“ <http://zenskasoba.hr/podrucja-rada/seksualno-nasilje/oblici-seksualnog-nasilja/>